

A keresztény remény és hatása az időben*

© 2022. november (<http://www.cirkart.hu/2022/11/14/a-kereszteny-remeny-es-ennek-hatasa-a-vilagban/>)

✦ [Paul Tillich](http://www.cirkart.hu/tag/paul-tillich/) (<http://www.cirkart.hu/tag/paul-tillich/>)

Paul Tillich

1.

Annak a témának, amelyről itt beszélni fogok e gyűjteményes kötetben különleges helye van. Ez lesz az egyetlen tanulmány, amely kifejezetten a vallási reménnyel foglalkozik. Már ez is figyelemre méltó. Azt mutatja (teljes joggal), hogy a vallás, amely az emberi remény eredeti forrása, a mi korunk tudata számára kimerült, és fölcserélődött a remény történelmen belüli tárgyaival: a politikai rendekkel, a szellemi átalakulásokkal, az emberi belátásokkal és az emberek tökéletesedésével. Mégis az a meggyőződésem, hogy mindezek a remények – bármennyire is profánnak tűnjenek – vallási dimenzióval rendelkeznek. Hogy azonnal a legnehezebb példával hozakodjak elő, a kötetünk ötödik témája: *Van-e remény Oroszország szellemi átalakulására?* Ez a remény nem állhat *abban*, hogy Oroszországból eltávolítják a kommunizmust. De állhat *abban*, hogy a kommunizmus prófétai-vallásos háttere áttöri a maga tudományos és politikai profanizálását. És ugyanezt el lehet mondani a remény összes véges tárgyáról. Ezek mögött és rajtuk átszűrődve ott áll egy vallási remény, vagyis egy arra vonatkozó remény, ami az emberi létezés végső értelme. Más szóval: a vallásos téma a kötetünk minden előadásában benne van, de csak egyben kifejezetten, és ebben kerül megemlítésre a *keresztény remény*. Természetesen megkérdezhetjük: ez lenne a vallásos remény egyetlen formája, amelyet érdemes szembe szegezni a profán reménnyel? Utalhatnánk a zsidó reményre, amiből létrejött a keresztény, vagy az Indiában található vallások reményére, amelynek jelenleg nagy befolyása van a nyugati világban, vagy az iszlám számunkra oly nehezen megközelíthető reményére, amely teljesen

átalakult, amelyre – mint a keresztény reményre is – nagy hatást gyakorolt a kései zsidó és a perzsa túlvilági remény. Mindezekben a vallásokban a remény eleven, korukra jellemző, és meghatározó.

A témánk és a rendelkezésre álló időnk korlátozottsága lehetetlenné teszi, hogy kitérjek a vallási remény nem-keresztény formáira is. De van valami, ami segít túllendülni ezen a korláton: a kereszténység végtelenül sokszínűvé vált, ahogy azt a nagy teológus, Adolf Harnack a századforduló körül mondta, és így maga is a vallástörténet egy kompendiumának tekinthető. Ez pedig kimondottan érvényes a *remény princípiumára*, ahogy azt Ernst Bloch nevezte. A kereszténység nagysága abban áll, hogy több, mint a vallás egy történeti formája, és így minden ilyen formát egy radikális kritikának tud alávetni, anélkül, hogy elveszítené a maga fundamentumát. Ez megválaszolja azt a kérdést is, amelyet önök közül valószínűleg többen is föltesznek ebben a pillanatban: hogy tulajdonképpen milyen teológiai álláspontból kiindulva akarjuk itt értelmezni a keresztény reményt? Nyilvánvalóan egy protestáns álláspontból kiindulva, mivel protestáns teológus vagyok. De a protestáns princípiumnak megvan az az ereje, hogy képes megszabadítani a protestáns valóság szűkösségétől, és megnyitni a pillantást azon szimbólumok teljessége felé, amelyekben a keresztény és a vallási remény a történelem során kifejeződött.

2.

A keresztény remény – ugyanúgy, mint a zsidó és az iszlám – az ószövetségi teremtésgondolatban gyökerezik. A hit, hogy Isten teremtette a világot, aki maga a jó, már magában foglalja azt a további hitet is, hogy a világ teremtett természetét tekintve jó. Mert csak jó származhat abból a forrásból, amely maga is jó. A teremtésben nem vesz részt semmilyen tagadó erő, nincs ellenisten, nincs anyag, amely ellenállna a jónak. Az anyag is isteni, és ezért a teremtmények jók. Ezért nem lenne összhangban a kereszténység a zsidóság és az iszlám szellemével, ha az anyagot szembeállítanánk a szellemmel, és a szellemet jónak, az anyagot pedig rossznak neveznénk. Az ember például jó a szellem és a test egységében, és ez a keresztény remény számára is örökérvényű. És ami az emberre érvényes, az érvényes az univerzum minden részére; ezek jók, mint ahogy az emberek is jók, akik belőle jöttek létre. Ez a keresztény remény háttere. Ha ezt nem értjük meg, akkor minden róla szóló beszéd félrevezető és értelmetlen lesz.

Ebből a háttérből kiindulva azonban láthatóvá válik néhány sötét árnyék is: a gonosz, a halál, a bűn – ezeket a kereszténység a bűnbeesésre vezette vissza. Ez egy olyan szimbólum, amelyre ma leginkább az „elidegenedés” szót használnánk. A világ, az emberiség és minden egyes ember is elidegenedett attól, aminek a teremtés szerint lennie kellene. De a jó nincs kioltva, mert egyébként nem is létezhetne semmi, a lét mint lét jó, ahogy azt már Ágoston mondta. De a jó el van torzítva, eltorzított gonoszként létezik; az önfenntartás áldozata lesz, és benne fog kifejeződni az elidegenedett létezés nyomora. Ma nem szükséges az önelidegenedésről valamilyen képet adnunk. Évszázadunk első felének irodalma, művészete és filozófiája ezt lenyűgözően megtette. Ezzel együtt létrejött egy olyan stílus, amelyet egzisztencialistának nevezhetünk, mert az egzisztencia összes sötéttségét és riadalmát megpróbálja felmutatni. Ez a reménytelenség és a

kétségbeesés stílusa lesz, amelyben azonban van valami, ami egy új reményre ad okot, s ez az a bátorság, hogy az elidegenedést a maga igazi valóságában mutassuk be. Mert csak a reménytelenségből emelkedhet ki egy olyan remény, amelynek tartóssága van; mint ahogy a keresztény szimbolikában csak a kereszt reménytelenségéből születhetett meg a feltámadás reménye. Ezért van az, hogy korunk – dacára annak, hogy mindenütt a kiüresedés és a kétségbeesés szimbólumait látjuk – olyan kor, amely megérett a remény újjászületésére.

A teremtésgondolat háttére előtt – tudva, hogy teremtmény elidegenedett a maga igazi lényegétől – támad fel a keresztény remény. Ahol hiányzik az egyik vagy a másik oldal, ott a remény ugyan adott lehet, de nem adott egy olyan remény, amelyet kereszténynek nevezhetünk. Ahol a teremtésszimbólummal együtt föladjuk a teremtés jóságát, ott hiányzik a reményre való jog. Mert ha a létező a maga belső lényege szerint nem jó, akkor hogyan válhatna valaha is jóvá? Ha a létezés valamiféle hulladék volna (mint a hinduizmusban), akkor hogyan lehetne elképzelni a létezésben való beteljesülést? Akkor a létezés leküzdése az egyetlen igazi remény, és minden véges lény célja az lesz, hogy visszatérjen ahhoz, amiből kiáradt: az örök egyhez, az összes létezés alapjához. Ez is remény, de nem keresztény. Valójában ez talán inkább lemondás, mint remény. Aki nem tud elfogadóan viszonyulni léte eredetéhez, az nem tudja elfogadni azt élete céljaként sem.

De ugyanakkor a másik oldalt sem hagyhatjuk figyelmen kívül: aki a létezésben kizárólag fényt vagy elillanó sötétséget lát, az nem fog tudni reménykedni a keresztény értelemben. Számára a világ úgy van berendezve, hogy ami jobb, annak szükségképpen utat kell törnie magának. A beteljesülés eljövetele szociológiailag kiszámítható. Biztonsággal lehet rá számítani, legyen valaki haladáshívő, aki a haladásért dolgozik, és biztos ennek érkezésében, vagy legyen forradalmár, aki ugyan nem biztos a következő vagy rákövetkező győzelemben, de biztos a végleges győzelemben. Kettőjük közül egyik sem látja az elidegenedés univerzális tragédiáját, még akkor sem, ha használják is a kifejezést. Mindkettőjüknek van reményük, de ez nem a keresztény remény. Mert hiányzik belőle a mély reményvesztettség. Ez inkább számítás, mint remény.

3.

Fölváztuk tehát a keresztény remény előfeltevéseit: ezek a teremtés jósága és az egzisztencia elidegenedése. De mi ennek a reménynek a tartalma? Az általános válasz világos: a keresztény remény nem más, mint az elidegenedés legyőzésének reménye, és beteljesítése annak a célnak, amelyre minden teremtmény teremtett. De ez az általános meghatározás túl tágas. Érvényes a remény néhány nem-keresztény formájára is. A reményen belül néhány más keresztény jellegzetességet is meg kell adnunk. Ezeket a jellegzetességeket a keresztény szimbolikának egy centrális fogalmában szeretném összefoglalni, és ez az „Isten országa”. A keresztény remény mindig Isten országának eljövetelére utal: „Jöjjön el a Te országod”, ez a keresztények mindennapi imája. Ez a prófétai remény, amely a maga korának történelmi valóságát keményen elítélte; ezt az izraeli és a zsidó próféták mondták ki, és a kereszténység átvette. Ez a birodalom az „égi” birodalom, ami Istenre csak egy másik kifejezés. Alapvetően ez nem is egy birodalmat jelent egy

területi körülhatároltság értelmében, hanem az Isten uralmát mindenekfölött, ami van. Ahol ez az uralom létrejön, ott béke, igazságosság, szeretet, öröm uralkodik, az Istennel való közösség bázisán. Ennek az Istenuralomnak az érkezése, Isten országának érkezése, ez a keresztény remény.

És most felmerül a kérdés: hol van Isten országa, és mit jelent részesülni benne? A kereszténység fejlődése során erre a kérdésre alapvetően kétféle válasz fogalmazódott meg: az egyikben Isten birodalmának túlvilági, a másikban az evilági elemeit helyezték előtérbe. Ez a feszültség már a korai időktől a jelenkorig uralja a keresztény gondolkodást. Ez képezi az alapját már a *Miatyánk* harmadik könyörgésének is. „Legyen meg a Te akaratod, amint a Mennyben, úgy a Földön is.” Ennek a feszültségnek óriási jelentősége volt, nemcsak az egyház, hanem az egész nyugati társadalom fejlődése számára. Ha „Isten országa” mint szimbólum túlvilági jelentését hangsúlyozzuk, akkor a keresztény remény a következő formát veszi fel: „Az egész világ a gonosz hatalmában van”, ahogy a negyedik evangélium mondja is.¹ A megváltás annyit jelent, mint megszabadulni azoktól a démonikus hatalmaktól, amelyek irányítják a világot. Krisztus eljövetele ugyan alapvetően megtörte a hatalmukat, de mégis csak néhányan tudtak megszabadulni a hatalmától, és ők így bebocsátást nyertek Isten túlvilági birodalmába. Ez az őskeresztény hangulat újra és újra visszatért az egyház történetében is. Ez a világról lemondó szerzetesség kialakulásához, és a késő középkorban a misztikus mozgalmak létrejöttéhez vezetett. Ennek az lett a következménye, hogy az ószövetségi Isten országa szimbólum, valamint Jézus és az őskereszténység szinte teljesen leértékelődött, és az anyag jósága is kétségessé vált. A túlvilági hangulat a német lutherizmusban is uralkodóvá vált, és ahhoz vezetett, hogy az egyház – ahogy az orosz ortodox egyház is – elfogadta a világi hatalmakat, a prófétai kritika nélkül. A keresztény remény klasszikus módon fejeződött ki fiatalkorom egyik gyermeki imájában: „Édes Istenem tégy hívővé *engem*, hogy a Mennybe juthassak.” Ez a lehető legmesszebb van a *Miatyánk* könyörgésétől: „Jöjjön el a *Te országod*”. A birodalom eljövételéről szinte egyáltalán nem volt szó, és az „Isten országa” szimbóluma helyébe a túlvilági Paradicsom lép, amelybe a hívő ember bejuthat.

Ez másképp volt a római világegyházban, amely önmagát tekintette az isteni birodalom földi megvalósítójának. Ez egészen másképp volt a középkori szektákban és laikus mozgalmakban is, valamint a reformált és a szektás protestantizmusban, ahol az isteni birodalom földi megvalósítása volt a fő cél. A remény valami olyasmi volt, amit a történelemben vártak, és nem a történelem feletti túlvilágot jelentette. Itt előtérbe lép az isteni birodalom eszméjének dinamikus és harcias oldala. És ez nem is marad meg az egyház keretei között. Isten uralmát a Földön kell megvalósítani, a hierarchia közvetítésén keresztül a katolicizmusban, a keresztény prédikátorok és a laikusok közvetítésén keresztül a protestantizmusban. Isten uralmának felállítása az egész világ fölött – Kálvin Genfjének, Cromwell Angliájának, a puritánok és a pietisták Amerikájának mintájára – azt a célt követi, hogy megvalósítsa az evilági keresztény reményt. Ebből kiindulva lehet megérteni Róma politikai-hatalmi igényeit, és az angolszászok kereszties hadjáratait – innen ered a keresztény remény hatása a világra.

4.

Ennek az előadásnak a keretei között lehetetlen lenne a kereszténységnek mint egésznek a világra kifejtett hatását bemutatni. De mivel itt a keresztény reményről beszélünk, legalább a következőt ki kell mondanunk: a keresztény remény, Isten birodalmának a világra való eljövételére, a nyugati kultúrának jövőbeli dimenziót adott. Ez különbözteti meg a zsidó-keresztény eredetű kultúrát minden mástól, amelyben a múlt vagy az örök jelen a döntő. A Nyugat hallatlan világhódító és természetleigázó dinamikája nem érthető meg a zsidó próféták reményeinek megértése és a jövőbeli birodalom keresztény hirdetése nélkül. Ahogy a reneszánsz utópikus reményképei vagy az ész betörésébe vetett hit a 18. században, a 19. században kialakult haladáshit és az osztály nélküli társadalom szocialista képe sem más, mint az isteni birodalomra vonatkozó várakozások folyománya. Ezekben a mozgalmakban, amelyek megváltoztatták a világot, a keresztény reménynek a világra kifejtett hatása jelenik meg. De az is világos lesz, hogy az evilági remények minél inkább eltávolodnak a maguk vallási gyökereitől, annál technikaibbak, üresebbek, csalódást keltők lesznek. Mert egyre inkább hiányzik belőlük az isteni birodalomra vonatkozó várakozás túlvilági eleme, és ezzel együtt megválaszolatlan marad az a kérdés, hogy miben reménykedhetnek az emberek egy olyan világban, amelyben az értelmetlenség, a bűn és a halál több alkalmat kínálnak a reménytelenségre, mint a reményre; és az ebben élő (mai) emberek ki van zárva egy távoli, jövőbeli beteljesedésből. Ezzel a kérdéssel újra visszatérünk a keresztény „Isten birodalmába” vetett reményhez, és ahhoz, hogy ennek milyen jelentősége van az emberek számára, az őket elnyelő időbeli folyamaton túl.

5.

A keresztény reménynek azt szokás a szemére vetni, hogy tisztán túlvilági, és így eltereli a figyelmet a világban lévő etikai, társadalmi és politikai feladatokról. Ezt a szocialista oldal fogalmazza meg így, és nem is mindig jogtalanul. A keresztény remény tisztán túlvilági, és az ehhez kötődő individuális irányultsága elvonja a pillantást a történelemben harcok során megvalósuló isteni birodalomról. Azok után, amit az előbbieken elmondtam, világossá kell válnia, hogy az ilyen beállítottság ellentmond a keresztény remény lényegének. De annak a másik dolognak is nyilvánvalóvá kell válnia, hogy a keresztény reményhez hozzátartozik, hogy figyelmet szenteljen az egyes részvételére is a kiteljesedett isteni birodalomban. Zárásképpen még erről szeretnék valamit mondani.

Ez a babonás-populáris torzításoknak és a teológusok félelmének – hogy ezzel szembeszálljanak – köszönhetően a maga eredeti értelmének karikatúrájává vált, és ebben a formájában a modern világ joggal el is utasította. A keresztény túlvilági remény tartalma az „örök élet”. Az örök élet nem a végtelen folytatást jelenti, mint ahogy az örökkévalóság sem végtelen időt jelent. A lét örökkévaló alapjában és céljában a mi időbeliségünk is megszűnik. Az örökkévalóság nem időnélküliséget jelent, és nem is egy végtelen időbeliség. Az örökkévalóság túl van ezeken. Isten örökkévaló, és az örök élet az Istenben való részesedés, amiből a mi időbeli életünk ered, és amihez vissza is tér. Az ebben az életben való részesedés – és itt nem egyedül vagyunk, és nem is

néhány kiválasztottal, hanem végső soron mindennel, ami részesedik a létalapról, közösséget alkotunk – képezi a keresztény remény tartalmát, amennyiben belepillant abba, ami az időn túl helyezkedik el. Az ilyen remény nem egy vágyalom, hanem a hitnek olyan alakja, amely a jövő felé mutat. Ezért ez is, mint maga a hit is, a közvetlen tapasztalat tárgya – mint ahogy azt már a negyedik evangélium is kimondta, a halál utáni végtelen tartam babonás képét (kimondatlanul) bírálva. Az örök élet tartalmáról, ha ezt a keresztény remény perspektívájából tekintjük, csak egy valamit lehet kimondani: ez részesedés az isteniből, és nem feloldódás az isteniben. Ez a szeretet egysége, és nem az egység identitása, amelybe minden visszafolyik. Az egyes végtelen jelentősége a kereszténység számára megmarad a keresztény reményben. De a *hogyan*ról semmit sem lehet mondani, és ahol megpróbálják, ott ez költői szimbólummá válik, melynek szépsége abszurditássá lesz, ha szó szerint vesszük. Ezért kell a teológusnak itt hallgatnia, és minden teremtménnyel együtt abban reménykednie, amit nem lehet látni, és nem lehet kimondani sem.

A két nagy szimbólummal, Isten birodalmával és az örök élettel – amelyek mindketten az isteni életből való részesedést mondják ki – a keresztény remény olyasvalamit fejez ki, ami megkülönbözteti a vallási remény minden más formájától. Minden vallási reményben, így a keresztényben is, a cél az isteni létalappal való újraegyesülés. De az újraegyesítésnek ez a formája más és más. Vagy az egyes feloldódását hangsúlyozza az örökkévalóban, vagy annak az örökkévalóban való fennállását. Az első a misztikusan befolyásolt vallásokban lévő remény formája; a második a prófétikusan befolyásolt vallások reménye. Ez nem egy egyszerű vagy-vagy. Tudjuk, hogy a végső emberi belátások különböző hangsúlyozásának gyakran fölmérhetetlen történelmi következményei lehetnek. Ez így van a remény szimbólumaival is. A történetiség, az individualitás a személyiségben, a valóság átalakítása a végső célokra tekintve – mindez hozzá tartozik a prófétai remény világtörténelmet alakító erejéhez. Az mindenesetre biztos, hogy ha a nagy vallások a közeljövőben szellemi versenyre kelnek egymással, akkor a keresztény remény szimbólumainak, az *örök életnek* és *Isten birodalmának* döntő szerepe lesz. Ezek hatása a világban, a mi világunkban is, lehet nyitott vagy rejtett, lehet közvetlen vagy közvetett, de megszűnni sohasem fog.

Weiss János fordítása

* Megjelent: Paul Tillich, „Die christliche Hoffnung und ihre Wirkung in der Zeit“, in Uő. *Die Hoffnungen unserer Zeit*, R. Piper & Co. Verlag, München, 1963. 47-56. o.

¹ 1 Jn 5,19

☛ [Tanulmány \(http://www.cirkart.hu/category/tanulmany/\)](http://www.cirkart.hu/category/tanulmany/)

[Eőoldal \(http://www.cirkart.hu\)](http://www.cirkart.hu), [Archívum \(http://www.cirkart.hu/archivum/\)](http://www.cirkart.hu/archivum/),

[Galéria \(http://www.cirkart.hu/page-galeria/\)](http://www.cirkart.hu/page-galeria/),

[Szemle \(http://www.cirkart.hu/category/szemle/\)](http://www.cirkart.hu/category/szemle/),

[Tanulmány \(http://cirkart.hu/category/tanulmany/\)](http://cirkart.hu/category/tanulmany/),

Cirka Művészeti Folyóirat | Kiadó: Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar

Felelős kiadó: Dr. habil Lengyel Péter | Főszerkesztő: [Hrubi Attila](#)

<mailto:%68%72%75%62%69%2e%61%74%74%69%6c%61%67%6d%61%69%6c.%63%6f%6d>

Szerkesztőség: Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar, H-7622 Pécs, Zsolnay Vilmos u. 16.

+36 72 501 540 /22875 | [cirkart.hu \(http://cirkart.hu\)](http://cirkart.hu) | art.cirka@gmail.com

<mailto:%61%72%74%2e%63%69%72%6b%61%67%6d%61%69%6c.%63%6f%6d> | ISSN 2498-7069

[WordPress \(http://wordpress.org/\)](http://wordpress.org/) | Téma: [Zircone \(http://www.iris-studio.es\)](http://www.iris-studio.es) | Grafika: [Simon Ádám \(http://adamsimon.hu\)](http://adamsimon.hu)